

І. М. Грищенко,
 д. держ. упр., доцент, професор кафедри публічного управління та адміністрування,
 Державний університет "Київський авіаційний інститут"
 ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8191-1177>

DOI: 10.32702/2306-6814.2025.21.276

ОСВІТНІ ПОСЛУГИ ДЛЯ ДОРОСЛОГО НАСЕЛЕННЯ: КОНЦЕПЦІЯ LIFELONG LEARNING ЯК ВИМОГА ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СТІЙКОСТІ

I. Gryshchenko,
 Doctor of Science in Public Administration, Associate Professor,
 Professor of the Department of Public Management and Administration, The State University "Kyiv Aviation Institute"

EDUCATIONAL SERVICES FOR THE ADULT POPULATION: THE CONCEPT OF LIFELONG
 LEARNING AS A REQUIREMENT FOR THE FORMATION OF NATIONAL RESILIENCE

Стаття спрямована на виявлення системних взаємозв'язків між розвитком освіти дорослих, формуванням компетентностей XXI століття й здатністю національної системи публічного управління забезпечувати стійкість суспільства в умовах зовнішніх і внутрішніх викликів. Методологічною основою дослідження слугували системний і порівняльний аналіз, що дозволили простежити закономірності інтеграції концепції Lifelong learning у практику публічного управління; контент-аналіз нормативно-правових актів (Закон України "Про освіту", законопроект "Про освіту дорослих", стратегічні документи ЄС); аналіз і синтез європейських практик; а також проблемно-орієнтований підхід для визначення управлінських інтервенцій, здатних підвищити рівень залучення дорослого населення до освіти. В дослідженні розкрито, що освіта дорослих виконує функцію інвестиції в людський капітал і чинника національної безпеки, вона сприяє розвитку ключових компетентностей (критичне мислення, цифрова грамотність, адаптивність), підвищує інноваційний потенціал і конкурентоспроможність країни. Виявлено основні бар'єри розвитку системи освіти дорослих в Україні: низький рівень участі, інфраструктурні й фінансові обмеження, брак нормативних механізмів визнання неформального навчання, а також негативний вплив воєнних дій. Проаналізовано новації формування державної політики з освіти дорослих: включення освіти дорослих у Закон України "Про освіту", розробка спеціального закону, створення правових підстав для фінансування й контролю якості. Систематизовано напрями адаптації національної системи освіти дорослих до європейських стандартів: нормативне узгодження Національної рамки кваліфікацій з Європейською рамкою кваліфікацій, запровадження мікрокваліфікацій, реалізація програми EU4Skills, розвиток партнерств з Німецьким товариством народних університетів, ЮНЕСКО та іншими міжнародними організаціями. Запропоновано управлінські рішення — KPI-моніторинг, бюджетні програми підтримки, інституціоналізацію співпраці держави, бізнесу й громадського сектору. Отримані результати створюють підґрунтя для формування цілісної державної політики у сфері освіти дорослих, орієнтованої на розвиток людського капіталу та національної стійкості. Запропоновані механізми можуть бути використані органами публічного управління для удосконалення законодавства, підготовки регіональних програм навчання впродовж життя, а також для інтеграції України в європейський освітній простір.

The article aims to identify systemic relationships between the development of adult education, the formation of 21st century competencies, and the ability of the national public administration system to ensure the sustainability of society in the face of external and internal challenges. The methodological basis was a systematic and comparative analysis, which allowed us to trace the patterns of integration of the lifelong learning concept into the practice of public administration; content analysis of regulatory legal acts (the Law "On Education", the draft Law "On Adult Education", EU strategic documents); analysis and synthesis of European practices; as well as a problem-oriented approach to identify management interventions that can increase the level of adult population involvement in education. The study revealed

that adult education performs the function of an investment in human capital and a factor of national security: it contributes to the development of key competencies (critical thinking, digital literacy, adaptability), increases the country's innovative potential and competitiveness. The main barriers to the development of the adult education system in Ukraine are identified: low participation rate, infrastructure and financial constraints, lack of regulatory mechanisms for recognizing non-formal learning, as well as the negative impact of military operations. The first steps of state policy are analyzed — the inclusion of adult education in the Law "On Education", the development of a special law, the creation of legal grounds for financing and quality control. The directions of adapting the national adult education system to European standards are systematized: regulatory harmonization of the National Qualifications Framework with the European Qualifications Framework, the introduction of microqualifications, the implementation of the EU4Skills program, the development of partnerships with the German Society of Folk Universities, UNESCO and other international organizations. Management solutions are proposed — KPI-monitoring, budget support programs, institutionalization of cooperation between the state, business and the public sector. The results obtained create a basis for the formation of a holistic state policy in the field of adult education, focused on the development of human capital and national sustainability. The proposed mechanisms can be used by public administration bodies to improve legislation, prepare regional lifelong learning programs, as well as for the integration of Ukraine into the European educational space.

Ключові слова: трансформація, державна політика, Європейська програма навчання дорослих, інноваційна економіка, публічне управління освітою, цифровізація, компетентності XXI століття, людський капітал, освіта протягом життя, інклюзивність й доступність освіти, адаптація національної освіти до європейських стандартів, освіта дорослих, воєнний стан, повоєнна відбудова, моніторинг якості, державна політика професійного розвитку, неформальна освіта, інформальна освіта, національна стійкість.

Key words: transformation, public policy, European Adult Learning Programme, innovative economy, public education management, digitalization, 21st century competences, human capital, lifelong learning, inclusiveness and accessibility of education, adaptation of national education to European standards, adult education, martial law, post-war reconstruction, quality monitoring, state policy of professional development, non-formal education, informal education, national resilience.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ В ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Сучасний світ характеризується швидкими технологічними, економічними й соціальними змінами, які вимагають від людини здатності навчатися протягом усього життя. Концепція навчання впродовж життя (або lifelong learning) ґрунтується на розумінні, що освіта не обмежується юним віком або формальними інститутами, а триває постійно, сприяючи розвитку навичок і компетентностей, необхідних у XXI столітті — від цифрової грамотності до критичного мислення й уміння адаптуватися до нових умов. Особливо актуально це для України, де наслідки повномасштабної війни, повоєнна відбудова і курс на європейську інтеграцію формують підвищені вимоги до людського капіталу.

Освіта дорослих набуває стратегічного значення як інструмент зміцнення економічної, соціальної й культурної стійкості нації. Зокрема, модернізація соціально-економічних сфер, забезпечення стійкості та обороноздатності України безпосередньо пов'язані з розбудовою системи навчання протягом життя — нестача кадрів із сучасними компетентностями визначається серед ключових перешкод розвитку України [6]. Показово, що в умовах повномасштабної війни роль освіти проявила-

ся не лише в передачі знань, але й у формуванні громадянської ідентичності, критичного мислення й згуртованості суспільства [1]. Освіта фактично стала чинником національної безпеки: коли ворог атакує фізично, нас захищає армія, а коли атакує інформацією та змістом — нас захищає освіта [1].

Дане дослідження безпосередньо пов'язано з науково-дослідною роботою кафедри публічного управління та адміністрування Державного університету "Київський авіаційний інститут" на тему: "Теоретико-методологічні засади трансформації публічного управління в умовах дії воєнного стану та післявоєнного відновлення" (ДР 0125U002024).

Тож актуальність дослідження обумовлена як стратегічними документами розвитку України так і науково-дослідною роботою кафедри, спрямованою на трансформацію публічного управління в усіх сферах життєдіяльності суспільства в умовах правового режиму воєнного стану.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Комплексне вивчення наукових джерел дозволило визначити основні напрями розвитку освіти дорослих у системі публічного управління й окреслити теоретико-методологічні основи впровадження концепції Lifelong

learning. Зокрема переважна кількість дослідників даного питання зауважує, що соціальна освіта як інструмент розвитку людського капіталу працює лише за наявності публічно-управлінських механізмів координації між державою, громадами й провайдерами навчання, що забезпечує перехід від декларацій до вимірюваних результатів у сфері lifelong learning.

Автори N. Pron, U. Nazarovets [9, с. 105] довели, що наближення до європейських і світових освітніх просторів у сегменті освіти дорослих потребує інституційної синхронізації: визнання неформального навчання, а також створення процедур публічного моніторингу якості.

Визнаний фахівець у сфері розвитку соціального капіталу в умовах відновлення територіальних громад в Україні Zamidra S. [7] зосереджує увагу на тому, що міжнародна організація праці дослідивши практичний досвід стимулювання економічного відновлення в посткризових ситуаціях у різних країнах виділила проблеми, що є системними, однією з таких проблем є величезна затримка в часі між концепцією політики та її реалізацією, протягом якого соціальні проблеми можуть поступово загострюватися [7, с. 42], тобто вкрай необхідно для забезпечення національної стійкості мати критичну масу людського капіталу в Україні, який на основі критичного мислення, адаптивності, цифрової грамотності дасть змогу працювати економіці України і забезпечувати оборонні потреби.

Авторка О. В. Лебідь [3] зосередила увагу на взаємодії органів публічного управління з громадськістю в безперервній педагогічній освіті, підкресливши, що регулярні консультації й спільне проєктування програм підвищують охоплення, релевантність змісту і довіру до інструментів безперервного навчання.

Науковці О. Salnikov, L. Kozlova [8] показали, що імплементація постійного навчання у підборі персоналу для публічної служби вимагає переходу до компетентнісних моделей і мікрокваліфікацій, де HR-процеси інтегровані з інструментами державної політики професійного розвитку.

Т. Бурлаєнко [2, с. 184] окреслила lifelong learning як вимогу часу, наголосивши на потребі стійких інституційних рамок, фінансування і мотиваційних механізмів для дорослої аудиторії, що сьогодні трансформується в конкретні регуляторні рішення.

Малінін В. та Лебідь О. [4] обґрунтували відкрити освіту як складову механізму управління знаннями в публічному секторі, довівши, що цифрові платформи, відкрита ліцензійність і мережеві практики прискорюють циркуляцію компетентностей та скорочують транзакційні витрати на навчання.

Тож сукупно ці праці формують узгоджену логіку: від нормативного й інституційного вирівнювання до операційних партнерств і цифрових моделей надання послуг, де центральною метою є підвищення стійкості державного управління через розвиток людського капіталу дорослого населення. У публічно-управлінській площині це означає необхідність закріплення lifelong learning у політиках розвитку, KPI-моніторингу й бюджетних програмах, а також інституціоналізації співпраці з роботодавцями та громадським сектором. Зміщення акценту на визнання результатів неформальної/інфор-

мальної освіти, гнучкі траєкторії й мікрокредитування підсилює адресність інструментів державної політики та забезпечує відповідність європейським стандартам. Нарешті, на перетині безпеки й розвитку, аналіз показує, що lifelong learning стає елементом національної стійкості: держава через партнерські ініціативи й відкриті освітні системи здатна швидко переорієнтовувати компетентності населення під завдання відбудови та модернізації.

Дослідження проведені в статті доводять важливість освіти дорослих саме як інструменту формування національної стійкості. Попередні дослідження розглядали lifelong learning переважно як педагогічну або соціальну категорію (навички, ринок праці, компетентності), проте у поточній статті вперше системно обґрунтовано, що держава має інтегрувати навчання впродовж життя до стратегій безпеки, відбудови та розвитку, визначити KPI, фінансові механізми і партнерські моделі, здатні швидко реагувати на кризові виклики.

ФОРМУВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Метою статті є обґрунтування ролі й значення концепції навчання впродовж життя у формуванні національної стійкості України й визначення напрямів публічно-управлінських дій для розвитку системи освіти дорослих, гармонізованої з європейськими стандартами.

Відповідно до мети дослідження поставлено і вирішено такі завдання: розкрито сутність і стратегічну важливість освіти дорослих як інвестиції в людський капітал і чинника національної безпеки; проведено аналіз сучасного стану розвитку системи освіти дорослих в Україні; досліджено європейський досвід розвитку освіти дорослих, окреслено напрями адаптації української системи до європейських стандартів і запропоновано механізми публічного управління, спрямовані на активізацію участі дорослих людей у навчанні задля забезпечення національної стійкості України.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Ідея навчання впродовж життя виникла як відповідь на виклики суспільства знань і глобалізованої економіки, де успіх країни значною мірою залежить від здатності її громадян постійно оновлювати знання й навички. "Старі методи прийняття рішень, що базувалися на стабільності та прогнозованості, більше не дають бажаних результатів. Життя кожної людини стало менш впорядкованим тому, що всі ми живемо у невизначеності. Світ стикається з новою планетарною реальністю — новим комплексом невизначеності, що викликаний зростанням нерівності, відбувається широке поширення та посилення поляризації між країнами та всередині них. У звіті про людський розвиток 2021-2022 рр., підготовленим Програмою розвитку ООН, що має назву "Невизначені часи, невладзовані життя: наше майбутнє в трансформуючому світі" йдеться, що починаючи з 2020 року розпочалося зниження показників глобального Індексу людського розвитку — індекс повернувся до показників 2016 року" [5].

Зважаючи на ці виклики все більшої популярності у всьому світі набуває концепція Lifelong Learning, що передбачає постійну освіту, саморозвиток і професій-

не вдосконалення у формальному, неформальному та інформальному середовищах протягом всього життя людини. Тобто це цілісний процес розвитку людини на всіх етапах її життя, що охоплює освіту, роботу, дозвілля, громадську діяльність та ін. сфери життєдіяльності людини. Таким чином, формується концепція "суспільства, що навчається", у якій кожна людина має доступ до освітніх послуг упродовж всього життя, а знання й вміння постійно оновлюються залежно від суспільних трансформацій.

З точки зору теорії людського розвитку, навчання дорослих є інвестицією в людський капітал нації. Освічене, кваліфіковане доросле населення сприяє інноваціям, продуктивності праці й економічному зростанню. Уряди й бізнес все більше визнають цю залежність: так, в Україні стратегічні ініціативи наголошують на тому, що розвиток людського капіталу є основою національної безпеки [1]. Вкладення в підготовку й перенавчання кадрів підвищує конкурентоспроможність держави і її здатність протистояти кризам та глобальним загрозам.

Міжнародна спільнота давно визнала значущість концепції *lifelong learning*. У Європейському Союзі ще у 2006 року були визначені ключові компетентності для навчання впродовж життя, що задали стандарти розвитку навичок і знань на різних етапах життя [10]. Україна, рухаючись до євроінтеграції, також взяла на себе зобов'язання впроваджувати політику навчання протягом життя, підписавши Угоду про асоціацію з ЄС у 2014 році [10]. Це означає, що на державному рівні визнається: безперервна освіта є необхідною умовою національного прогресу. Освіта впродовж життя розглядається як чинник забезпечення довгострокових національних інтересів в гуманітарній, соціальній і економічній сферах, адже дозволяє державі формувати гнучкий, обізнаний і стійкий до зовнішніх викликів кадровий потенціал. У 2014 році Україна підписала Угоду про асоціацію між Європейським Союзом та Україною, тим самим зобов'язавшись сприяти розвитку європейського співробітництва в галузі освіти, включаючи навчання протягом усього життя. Вкрай важливо, щоб Національна рамка кваліфікацій відповідала Європейській рамці кваліфікацій для навчання протягом усього життя. Проект Закону України про Національну систему кваліфікацій 11.12.2024 визначає навчання протягом усього життя як поступове здобуття кваліфікацій різного ступеня охоплення та складності. Цей процес відбувається в рамках прозорості, відкритості та узгодженої системи кваліфікацій. Кожна нова кваліфікація базується на раніше набутих знаннях, навичках і компетенціях. На законодавчому рівні України освіта дорослих була офіційно визнана повноцінним компонентом національної системи освіти України з прийняттям у 2017 році Закону України "Про освіту".

В рамках обраної теми статті, важливо окреслити стан і виклики освіти дорослих в Україні.

Україна наразі лише формує розвинену систему освітніх послуг для дорослих, і на цьому шляху постають як об'єктивні труднощі, так і нові можливості. Протягом тривалого часу участь дорослого населення України у навчанні залишалася надзвичайно низькою. За даними Європейського фонду освіти, у 2019 році лише близько 0,9% українців віком 25—64 років брали участь

у будь-якому навчанні чи підвищенні кваліфікації [9]. Це один з найнижчих показників у Європі. Для порівняння, середній рівень по країнах ЄС становив 16,8% [9], а у провідних державах (наприклад, у Швеції, Швейцарії, Фінляндії) перевищував 30—35% [9]. Така ситуація вказує на нерозкритий потенціал розвитку людського капіталу. Причинами є як недостатня розвиненість інфраструктури освіти дорослих, так і низька мотивація самих громадян до навчання після завершення формальної освіти. Багато українців традиційно вважали, що освіта — це справа молодості, а в зрілому віці "вчитися пізно". Подібні стереотипи наразі змінюються під тиском релізів ринку праці й життєвих обставин, проте все ще залишаються бар'єром для масового залучення дорослих до освітнього процесу.

Демографічні й економічні тенденції роблять розвиток освіти дорослих життєво необхідним. Населення України старішає і скорочується, значна кількість працездатних громадян виїхала за кордон або залучена до військової служби, що призводить до дефіциту кваліфікованих кадрів у різних галузях. Підвищення кваліфікації, перенавчання і розвиток навичок у тих, хто перебуває в Україні, стають вкрай важливими для відновлення економіки. Експерти відзначають, що за умов скорочення трудових ресурсів масштабне навчання і перенавчання дорослого населення є ключем до подолання кадрового голоду й забезпечення потреб сучасного ринку праці [10]. Вже зараз 73% працюючих українців змінювали рід діяльності або регулярно підвищують свою кваліфікацію [9], що свідчить про готовність значної частини населення навчатися новому.

Водночас залишаються групи, які менш активні у здобутті нових знань, зокрема, люди старшого віку. За даними опитувань, 41% українців віком 45+ наразі не розглядають можливості опановувати нову спеціальність, а близько 25% ніколи не проходили жодного додаткового навчання чи курсів підвищення кваліфікації [9]. Ці цифри підкреслюють необхідність створення доступних умов і стимулів для навчання протягом життя для всіх категорій населення, особливо вразливих верств. Йдеться про інклюзивність і доступність освіти: мешканці сіл, і люди поважного віку, і особи з інвалідністю повинні мати змогу навчатися у зручний спосіб (очно, дистанційно тощо), без фінансових чи організаційних перепон.

Значним випробуванням для системи освіти дорослих стала російська агресія і повномасштабна війна, що триває з 2022 року. Війна завдала руйнівного удару по освітній інфраструктурі — багато закладів вимушено переїжджали, переходили в онлайн-режим, втрачали слухачів. Однак цей екстремальний досвід продемонстрував і стійкість, і гнучкість освітніх інституцій. Багато центрів освіти дорослих в Україні, попри обстріли і евакуації, продовжили виконувати свою місію — навчати і підтримувати громади навіть у прифронтових регіонах. Освітні програми оперативно адаптували під нові потреби: з'явилися курси психологічної підтримки, тренінги з першої домедичної допомоги, навчальні проекти для вимушено переміщених осіб (мовні курси, перекваліфікація для нового місця роботи тощо). Фактично, освіта дорослих перетворилася на важливий елемент гуманітарної стійкості під час війни адже вона допома-

гає людям справлятися з травмами, здобувати корисні для виживання навички і готує ґрунт для післявоєнної відбудови країни.

Варто зауважити, що державна політика України поступово реагує на зазначені виклики.

На законодавчому рівні зроблено кроки до інтеграції концепції навчання впродовж життя у національну систему освіти. Як вже було зазначено, у законі України "Про освіту" 2017 року вперше з'явився розділ про освіту дорослих, який формально визнав навчання дорослих повноцінною складовою системи освіти. Згідно зі ст. 18 цього Закону, кожному дорослому гарантується право на безперервне навчання з урахуванням його потреб, пріоритетів розвитку суспільства та потреб економіки. Закон визначає широке коло форм і видів освіти дорослих: післядипломна освіта, професійне навчання, перепідготовка, підвищення кваліфікації, будь-які інші види навчання (у тому числі неформального), що можуть провадитися закладами освіти або самостійно. Важливо, що державні органи і органи місцевого самоврядування зобов'язані створювати умови для розвитку формальної, неформальної та інформальної освіти дорослих. Це заклало правове підґрунтя для підтримки різноманітних ініціатив у сфері освіти дорослих.

Наступним кроком стало розроблення спеціального закону про освіту дорослих. У 2018 році при Міністерстві освіти і науки була створена робоча група, що підготувала відповідний законопроект, і після періоду обговорень у 2022—2023 роках Закон "Про освіту дорослих" у 2023 році ухвалено Верховною Радою у першому читанні [10]. Очікується, що цей закон буде остаточно прийнятий і набуде чинності найближчим часом. Його мета — системно врегулювати сферу навчання дорослих, визначити механізми підтримки та фінансування, встановити стандарти якості освітніх послуг для дорослих. Важливо відзначити, що розробляючи цей закон, українські фахівці активно спиралися на кращі європейські практики й рекомендації. Зокрема, законопроектом передбачено створення мережі центрів освіти дорослих по країні, залучення до надання освітніх послуг різних провайдерів (у тому числі громадських організацій, приватних компаній), забезпечення конкуренції та контролю якості у цій сфері.

У перспективі реалізація цього закону має сприяти зростанню зайнятості населення, розвитку можливостей для навчання на робочому місці, захисту прав учнів-дорослих і роботодавців, а головне — розвитку спроможності кожної людини до самореалізації й активної участі в житті громади і країни. У післявоєнний період це набуває особливого значення, адже дозволить залучити громадян до відбудови країни та відновлення економіки.

Отже, попри нинішні проблеми (низький рівень залучення, недостатня інфраструктура, війна), в Україні закладаються основи для стрімкого розвитку освіти дорослих. Існує розуміння на державному рівні, що інклюзивна й доступна освіта протягом життя — необхідна умова для відновлення країни та її стійкого розвитку. Водночас необхідно продовжувати інформаційну кампанію, щоб мотивувати населення до навчання впродовж життя, роз'яснювати його переваги для кар'єри і якості життя.

З огляду на ці виклики дедалі важливішим стає пошук ефективних управлінських рішень, що вже апробовані у країнах із розвинутою системою освіти дорослих. Саме європейський досвід пропонує комплексні підходи до нормативного врегулювання, фінансування й забезпечення якості навчання впродовж життя, які можуть стати дороговказом для України на шляху інтеграції до спільного освітнього простору. Це зумовлює потребу проаналізувати ключові практики ЄС і визначити напрями їх адаптації у вітчизняних умовах.

Європейські країни пройшли тривалий шлях формування розвинутої системи освіти дорослих і можуть слугувати прикладом для України. На рівні ЄС існує цілісна політика у сфері lifelong learning, яка розглядається як один з пріоритетів розвитку на десятиліття вперед.

Так, Європейський Союз задекларував право кожної людини на освіту й навчання протягом життя у Європейському стовпі соціальних прав, а в Плані дій до нього встановлено амбітну ціль — до 2030 року щорічно не менше 60% дорослих в ЄС мають брати участь у навчанні чи тренінгах [13]. Це надзвичайно високий орієнтир, який відображає усвідомлення: у сучасному світі конкурентоспроможність економік і згуртованість суспільств тримаються на безперервному розвитку навичок громадян. Наразі ж у багатьох європейських країнах участь у навчанні після завершення формальної освіти все ще недостатня, тому на рівні ЄС реалізується низка ініціатив для її підвищення [13].

Однією з таких ініціатив є European Skills Agenda, ухвалений у 2020 році. Він спрямований на забезпечення стійкого конкурентного розвитку, соціальної справедливості і резильєнтності Європи через навчання протягом життя, і включає 12 флагманських кроків, серед яких розвиток системи індивідуальних навчальних рахунків та впровадження мікрокваліфікацій [13]. Загалом цей порядок денний містить масштабні дії, покликані допомогти людям розвивати навички протягом життя і зробити навчання більш доступним та цінованим у суспільстві.

Паралельно діє оновлена Європейська програма навчання дорослих (ухвалена Радою ЄС у 2021 р.), яка визначає пріоритети розвитку освіти дорослих на наступне десятиліття — серед них: покращення управління і фінансування цієї сфери, розширення пропозиції навчальних можливостей, підвищення їх гнучкості та доступності, забезпечення якості й інклюзивності, а також врахування потреб, пов'язаних із зеленим і цифровим переходом економіки [13]. Усі ці заходи покликані значно збільшити кількість дорослих європейців, які регулярно навчаються, і тим самим зміцнити здатність суспільств протистояти викликам.

Національні системи різних країн Європи мають свої особливості, але їх об'єднують спільні підходи: державна підтримка освіти дорослих, розвиток мережі освітніх центрів, тісна взаємодія з ринком праці та наявність гнучких програм для різних цільових аудиторій.

Наприклад, у країнах Північної Європи (Фінляндія, Швеція, Данія) давно існують розгалужені мережі народних високомовних шкіл і центрів народної освіти, де кожен дорослий може обрати собі курс від мов до підприємництва. У Німеччині функціонує система Volkshochschulen — народних університетів, які пропо-

нують доступні освітні курси для населення по всій країні. В багатьох державах ЄС роботодавці зобов'язані інвестувати у навчання працівників, існують податкові стимули для компаній і самих громадян, які витрачають кошти на освіту. Результатом є високий рівень охоплення навчанням: у тих же скандинавських країнах, як зазначалося, понад третина дорослого населення щорічно проходить навчальні програми [9]. Це напряму корелює з показниками інноваційності економіки, продуктивності праці, а також — із соціальною згуртованістю й добробутом.

Для України вкрай цінним є вивчення і імплементація європейського досвіду. В таблиці 1 наведено напрями адаптації національної системи освіти дорослих до європейських стандартів.

Варто зазначити, що інтеграція до європейського освітнього простору і впровадження євростандартів — це, звичайно, не самоціль, а спосіб досягти реальних позитивних зрушень для громадян. З іншого боку, це також утвердження культури навчання впродовж життя: коли навчання стає нормою, соціально схвалюваною активністю для людини будь-якого віку. Вже зараз, попри складні обставини, в Україні спостерігаються зародки такої культури. Низка міст (Львів, Суми, Тернопіль, Полтава) розробили власні стратегії розвитку навчання впродовж життя, долучаючись до мережі "навчаючих міст" ЮНЕСКО. На державному рівні згідно з Цілями сталого розвитку ООН було локалізовано завдання підвищити охоплення дорослих освітою (навіть внесено відповідний індикатор до Національної доповіді з досягнення ЦСР) [6]. Усе це свідчить, що Україна впевнено рухається в напрямку створення сучасної системи освіти дорослих, гармонізованої з європейськими принципами.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ ДОСЛІДЖЕННЯ

Розвиток освітніх послуг для дорослих на засадах концепції lifelong learning є однією з важливих передумов формування національної стійкості України. Проведений аналіз показав, що навчання впродовж життя дорослого населення слугує множинним цілям: воно підвищує людський капітал (через розвиток необхідних економіці навичок і компетентностей XXI століття), сприяє соціальній згуртованості й стійкості спільнот (через підвищення громадянської активності, включення вразливих груп, формування спільних цінностей) і зміцнює особисту резильєнтність громадян (допомагаючи долати життєві кризи, адаптуватися до змін і продовжувати особистісний розвиток). У глобалізованому середовищі країна, громадяни якої постійно навчаються, є набагато більш підготовленою до будь-яких викликів — економічних, технологічних, безпекових.

Таблиця 1. Напрями адаптації національної системи освіти дорослих до європейських стандартів

№	Напрямок адаптації	Ключовий зміст і приклади реалізації	Очікуваний результат
1	Нормативне наближення	— Розроблено та ухвалюється Закон України «Про освіту дорослих» з урахуванням рекомендацій ЄС. — Узгодження Національної рамки кваліфікацій (НРК) з Європейською рамкою кваліфікацій (EQF). — Закріплення європейських принципів: орієнтація на потреби здобувача, гнучкість траєкторій навчання, залучення різних провайдерів, визнання неформальних результатів навчання, контроль якості.	Прозорість і взаємне визнання результатів навчання; створення єдиного освітнього простору; підвищення якості та доступності послуг.
2	Спільні програми та проєкти з ЄС	— Програма EU4Skills: кращі навички для сучасної України (ЄС, уряди Німеччини, Фінляндії, Польщі): інвестиції в інфраструктуру профосвіти, створення сучасних програм, підготовка викладачів, фінансові механізми підтримки, інклюзія людей з інвалідністю. — Локальні й національні проєкти з модернізації змісту освіти, впровадження дуальної системи навчання.	Оновлена матеріальна база, гнучкі освітні програми, підвищення привабливості професійної та безперервної освіти, розширення доступу для соціально вразливих груп.
3	Співпраця з міжнародними організаціями	— Партнерство з Німецьким товариством народних університетів (DVV International), Європейською асоціацією освіти дорослих. — Проведення тренінгів, стажувань, консультацій, обмінів. — Створення «центрів навчання впродовж життя», програм другої освіти для людей старшого віку, курсів підприємництва для безробітних.	Поширення кращих практик, розвиток місцевих спроможностей, підвищення мотивації громадян до навчання, формування культури lifelong learning.

Джерело: розроблено автором.

Україна, переживаючи важкі випробування війною, особливо гостро відчула ціну освіти: саме освіта формує кадровий потенціал для післявоєнної відбудови і допомагає суспільству зберегти себе в умовах агресії. На щастя, розуміння цього набуває конкретних дій: у країні започатковано системні перетворення для розвитку освіти дорослих, приймається сучасне законодавство, залучаються ресурси і досвід європейських партнерів.

Очікується, що повномасштабне впровадження концепції навчання протягом життя в Україні матиме потужний соціально-економічний ефект. Зокрема, прогнозується зростання продуктивності та зайнятості, підвищення конкурентоспроможності робочої сили, а також збільшення спроможності кожної особистості до самореалізації та активної участі в житті громади і держави. Отже, освіта дорослих є тим фундаментом, на якому можна звести національну стійкість — суспільний "імунітет" до потрясінь і запоруку сталого розвитку України в європейському співтоваристві.

Література:

- Освіта як основа національної стійкості: в Україні стартує партнерська ініціатива MSAgency Club 2025. URL: <https://marketer.ua/ua/education-as-the-basis-of-national-resilience/>
- Бурлаєнко Т. "Lifelong learning" — навчання протягом життя — необхідна вимога часу. Педагогіка вищої

та середньої школи, Т. 44, 2015. С. 181—186. DOI: <https://doi.org/10.31812/educdim.v44i0.2675>

3. Лебідь О. В. Сучасні практики взаємодії органів публічного управління з громадськістю в системі безперервної освіти педагогічних працівників. Таврійський науковий вісник, № 4, 2022. С. 32—39. DOI: <https://doi.org/10.32851/tnv-pub.2022.4.4>

4. Малінін В., Лебідь О. Відкрита освіта як складова механізму управління знаннями в публічному управлінні системою неперервної освіти. Публічне урядування, № 4 (24), 2020. С. 213—225. DOI: [https://doi.org/10.32689/2617-2224-2020-4\(24\)-213-216](https://doi.org/10.32689/2617-2224-2020-4(24)-213-216)

5. Грищенко І. М. Новий комплекс невизначеності та VUCA-середовище: виклики й можливості для лідерства. Державне управління: удосконалення та розвиток, № 3, 2025. URL: DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2156.2025.3.2>

6. United Nations. National Advocacy in Promotion Adult Learning Policy in Ukraine. URL: <https://sdgs.un.org/partnerships/national-advocacy-promotion-adult-learning-policy-ukraine>

7. Gryshchenko Iryna, Zamidra Serhii (2024). Current Issues in Social Development and Social Capital Development in the Context of Territorial Communities' Recovery in Ukraine to Ensure Sustainable Development. Multidisciplinarni mezinirodna vedecky magazin "Veda a perspektivy" je registrovan v Ceske republice, № 8 (39), 2024. P. 38—52. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/vp/issue/view/265/363> DOI: [https://doi.org/10.52058/2695-1592-2024-8\(39\)](https://doi.org/10.52058/2695-1592-2024-8(39))

8. Salnikov, O. and Kozlova, L. Implementation of the concept of Lifelong Learning in personnel Management in the Public Service: some Theoretical aspects. Public Administration and Regional Development. 2020. Issue 0. P. 1223—1246. URL: <https://ideas.repec.org/a/nos/00pard/y2020i0p1223-1246.html>

9. Pron N., Nazarovets U. Development of adult education in the context of Ukraine's integration into the European and world educational spaces. Освітня аналітика України. 2021. № 1 (12). С. 104—110. URL: https://science.iea.gov.ua/wp-content/uploads/2021/05/8_Pron_Nazarovets_112_2021_104_116.pdf

10. Eurydice / EACEA. Lifelong learning strategy. National Policies Platform: Ukraine. URL: <https://eurydice.eacea.ec.europa.eu/eurydice/ukraine/lifelong-learning-strategy>

11. European Training Foundation. Ukraine: Education, training and employment developments 2020. Turin: ETF, 2020. URL: https://www.etf.europa.eu/sites/default/files/document/Countr%20yFiche%202020%20Ukraine%20-%20Education_%20Training%20and%-20Employment%20Developments.pdf

12. PON. Дефіцит кадрів в Україні: що кажуть дослідження. 2024. URL: <https://pon.org.ua/novyny/11436-deficyt-kadriv-v-ukraini-shcho-kazhut-doslidzhennia.html>

13. European Education Area. Adult learning initiatives. URL: <https://education.ec.europa.eu/education-levels/adult-learning/about-adult-learning>

References:

1. Marketer (2025), "Education as the basis of national resilience: Partnership initiative MSAgency Club starts in

Ukraine", available at: <https://marketer.ua/ua/education-as-the-basis-of-national-resilience/> (Accessed 30 September 2025).

2. Burlaienko, T. (2015), "Lifelong learning" — Lifelong learning — necessity demands", Pedagogy of Higher and Secondary Education, vol. 44, pp. 181—186.

3. Lebid, O. (2022), "Modern practices of interaction of Public Administration parties with the Public in the system of continuous education of teachers", Taurida Scientific herald, vol. 4, pp. 32—39.

4. Malinin, V. and Lebid, O. (2020), "Open Education as a component of the mechanism knowledge management in Public Governance continuous education system", Public Management, vol. 4, no. 24, pp. 213—225.

5. Gryshchenko, I. (2025), "The New Uncertainty Complex and VUCA-environment: Challenges and Opportunities for Leadership", Derzhavne upravlinnya: udoskonalennya ta rozvytok, vol. 3, available at: <http://doi.org/10.32702/2307-2156.2025.3.2>

6. United Nations. (2025). "National Advocacy in Promotion adult Learning Policy in Ukraine", available at: <https://sdgs.un.org/partnerships/national-advocacy-promotion-adult-learning-policy-ukraine> (Accessed 30 September 2025).

7. Gryshchenko, I. and Zamidra, S. (2024), "Current Issues in Social Development and Social Capital Development in the Context of Territorial Communities' Recovery in Ukraine to Ensure Sustainable Development", Multidisciplinarni mezinirodna vedecky magazin "Veda a perspektivy" je registrovan v Ceske republice, vol. 8, no. 39, pp. 38—52.

8. Salnikov, O. and Kozlova, L. (2020), "Implementation of the Concept of Lifelong Learning in personnel management in the Public Service: Some Theoretical aspects", Public Administration and Regional Development, Petro Mohyla Black Sea National University, Issue 0, pp. 1223—1246.

9. Pron, N. and Nazarovets, U. (2021), "Development of Adult Education in the context of Ukraine's integration into the European and world Educational spaces", Osvitnia analityka Ukrainy, vol. 1, no. 12, pp. 104—110.

10. An official website of the European Union. Eurydice (2025), "Lifelong learning strategy. National policies platform: Ukraine", available at: <https://eurydice.eacea.ec.europa.eu/eurydice/ukraine/lifelong-learning-strategy> (Accessed 30 September 2025).

11. European Training Foundation. (2020), "Ukraine: Education, training and employment developments 2020", available at: https://www.etf.europa.eu/sites/default/files/document/Countr%20yFiche%202020%20Ukraine%20-%20Education_%20Training%20and%-20Employment%20Developments.pdf (Accessed 30 September 2025).

12. PON.org.ua (2024), "Staff shortage in Ukraine: What research says", available at: <https://pon.org.ua/novyny/11436-deficyt-kadriv-v-ukraini-shcho-kazhut-doslidzhennia.html> (Accessed 30 September 2025).

13. European Education Area. (2024), "Adult learning initiatives", available at: <https://education.ec.europa.eu/education-levels/adult-learning/about-adult-learning> (Accessed 30 September 2025).

Стаття надійшла до редакції 05.10.2025 р.